

הדף היומי

מסכת בבא בתרא דף קנט - דף קס

יב שבט - יג שבט התש"ע

ומשעבד ואת מפקית, וצריך לי עיון.

טז גמ', **שם**. הקשה **הריטב"א**, אמאי לא פשיט הא דשלחו מתם מהא דתנן **בבכורות** (נב.), כולם אין נוטלין בשבח ולא בראוי כבמוחזק, ופירשו התם (נב:), לאתווי נכסי דאבא דאבא ומשום דמצי למימר תחת אבותיך כו'. ותירץ בשם **הרמב"ן**, דההיא משום מסקנא דהכא נאמר, ובתר דשלחו מתם. **יז גמ'**, **לא יורשי האב אחיו מורישו אחי דאבואה**. כתב **המהרש"א**, דאף במסקנא הוה מצי לפרש מורישין, אחי, וכגון שנפל הבית על ראובן ושמעון אחים, דאחיהם לוי אומר ראובן מת ראשון ולא ירש את שמעון, ובעל חוב אומר ראובן מת אחרון וקודם שמת ירש את שמעון, דהכא לוי לאו מכח ראובן קאתי לירש.

יח גמ', **אין הבן יורש את אמו בקבר להנחיל כו'**. **לעיל** (קיד:): ביאר **הרשב"ם** ד"ה **אף האשה**, דסברא הוא, דכיון דמת בנה מקמי דידה, פקע כוחו בירושת אמו. וביאר **בשעורי רבי שמואל** למסכת **יבמות** (לח. אות תמ"ב), דהא דבן יורש את אימו אינו כדין ירושתו את אביו, אלא חידוש בפני עצמו, שהרי משפחת אם אינה קרויה משפחה, ומשום הכי ילפינן לה **לעיל** (קיי:): מקרא אחרינא, ולפי זה יש לומר, שבדין ירושה דבן ליכא כלל דין משמוש. אבל **ביד רמ"ה לעיל** (קיד: אות מא) ביאר, דאף על גב דקורבא דבן לגבי אימיה מידי דלית ליה הפסק הוא, מכל מקום אין הבן יורש את אמו בקבר להנחיל לאחין מן האב, דכיון דאין בין האחים מן האב ובין אמו קורבא, לא ירתי לה. וביאר **בחידושי רבי נפתלי** (סימן קצ"ד), דסבירא ליה, דדין "משמוש" אינו אלא כשהיורש בא ממשפחתו אלא שיש קרוב ממנו, דמהני דין "משמוש" להקדימו, אבל אם היורש אינו ממשפחתו לא שייך דין "משמוש". **והקרית ספר** (פ"א מנחלות הי"ג) כתב, דדעת **הרמב"ם** (שם), דטעמא שאין הבן יורש בקבר משום שנאמר "ולא תסוב נחלה ממטה למטה".

יט רשב"ם ד"ה **אין הבן יורש את אמו**, האי בקבר לא דמי לההוא קבר דבעל. ביאר **המהרש"א**, דבעל מייירי כשהיא בקבר ואינה יורשת את אביה להנחיל לבעלה. ובבן מייירי, שהוא בקבר, ואינו יורש את אמו להנחיל לאחין מן האב, ולשיטתו **לעיל** (קיד:): ד"ה **יורש את אמו**, ודלא **כתוס'** (שם) ד"ה **מה אשה**, דפירשו שהבעל בקבר אין יורש את אשתו.

כ גמ', **אמר ליה אנא בשכונני גואי הואי**. פירש **רשב"ם לעיל** (כט:): ד"ה **אנא בשכונני**, בחדרים הפנימים היתה עיקר דירתו, והייתי עובר דרך עליך ומשתמש עמך בבית החיצון שדרת בו ברשותי ולכך לא מחיתי. והקשה **בחידושי הריטב"א** (שם), מה בכך שהיה לו דרך, הא אפשר שמכר לו הבית ושייר דרך לעצמו, ואין כאן מחאה בהליכתו. ואפילו נימא דהיה לו דרך נוספת, מכל מקום אין כאן מחאה משום דנימא דעבר בה כדי להחזיק בה. והביא, **דהרי"ף** (טז. מדפי הרי"ף) פירש, שכונני גואי ארץ מרחקים, דהיינו דטוען שבאותו יום שאתה אומר שמכרתי לך, הייתי בארץ מרחקים. והקשה **הריטב"א**, דהוה ליה למימר זבינית מינך ביום פלוני, ועוד הקשה, הא אפשר למכור על ידי שליח, ולכך פירש, דטוען שהיה בארץ מרחקים שאין שיירות מצויות, ולא מצי למחויי.

פרק גט פשוט

דף קס ע"א

א רשב"ם ד"ה **גט פשוט**, שטר פשוט כעין שלנו וכו' וכל שטרות קרויין גט.

י גמ', **שם**. עיין באות הקודמת, **והקובץ שיעורים** (אות תקעה) כתב בשם ספר **שארית יוסף** (סימן א'), דמהכא מוכח, דכשיש לאדם שני כוחות לירש, יכול לבחור איזה כח שטוב לו יותר, דאי לאו הכי נימא דירוש הנכד דרך משמוש, וכיון דאביו ירש, לא מצי לומר מכח אבוא דאבא קא אתינא.

יא גמ', **ומאי קושיא דלמא מצי אמר מכח כו' ובמקום אב קאימנא**. פירש **רשב"ם** בד"ה **דלמא מצי אמר**, דבמקום ראובן אביו הוא עומד כאילו הוא בכור. וכן כתב **היד רמה** (אות קע), דאף דהא דבמקום אב קאימנא, היינו מכח אבא דאבואה, ולא מחמת דאתי מכח אביו, דאי לאו הכי, הדרא קושיא "אבואה מזבין ואיהו מפיק" לדוכתה, אלא הכי פירושו, דכשמת הבכור בנו עומד במקומו למחשביה כאילו הוא בנו של אבי אביו, והוי בכור. אבל **השיטה מקובצת** כתב בשם **הראב"ד**, דהיינו דלאחר מיתת אבי יש לי שני מורישים, אבי האב, כדי שלא תבא לי נחלתי מיד אבי כי אם מיד זקני שאני כבנו, וכן יורש אני את אבי ונטל חלק בכורתו. ועיין **אמרי משה** (סימן ל"ח סק"א), שהקשה, אמאי אין גובה הבעל חוב מחלק בכורה שאותה ירש אביו, והוא ירש ממנו. ומכח זה יסד, דגדר "משמוש" אינו שהמת יורש ממש בקבר, ומוריש ליורשיו, אלא דבשעה שמת הוריש את נכסיו וחכיותיו ליורשיו, ובכללם זכות ירושתו, ולפי זה הנכד יורש אף חלק בכורה מאבי אביו ללא שזכה בהם האב, משום שכבר משעת מיתת אביו ירש את "זכות ירושתו", ואין האבא זוכה בנכסים, ולכך אין בעל חוב גובה מהם.

יב גמ', **אלא גזירת מלך הוא שלא יעידו להם**. ביאר **הריטב"א**, דלאו משום חשש משקר מפני אהבתו, ותדע שהרי אף לחוב פסול עליו. **ובשיטה מקובצת** כתב בשם **הראב"ד**, דגזירת מלך היינו הלכה למשה מסיני.

יג גמ', **דאי לא תימא הכי משה ואהרן לחותנם וכו'**. משמע, דהיינו שמשא יעיד ליתרו ואהרן לעמינדב. אמנם **רבינו גרשום** פירש, משה ואהרן שיעידו זה לזה או לקרובים. וכן כתב **בשיטה מקובצת** בשם **הראב"ד**, שיעידו חד על חבריה. ונראה דלא גרסו "לחותנם", וכן גרס **היד רמה** (אות קע"א).

יד גמ', **משה ואהרן**. הקשה **הקובץ שיעורים** (אות תקפ), נהי שהם פסולין לעדות אכתי ליהמנו מדין "אנן סהדי", דהרי בודאי אינן משקרים אפילו אי יהבו להו כל חללי דעלמא. וכתב, דאין לומר דאין הכא נמי דנאמנים, ונפקא מינה בהא דאינן בתורת עדות, אם יהו מוכחשין מעדים, משום דאנן סהדי לא מהני נגד עדים, ועוד נפקא מינה, לענין עדות לקיום הדבר בקידושין. דהא באמת איפלו רבנן ור' אחא **בשבועות** (לד. **ולעיל** צג:), גבי גמל האוחר בין הגמלים אי אולינן בתר אומדנא, וקיימא לן כרבנן דלא אולינן בתר אומדנא, וכתב **המהרי"ק** (שורש קכ"ט), דהיינו משום דדוקא היכא דעיקר המעשה ידוע אולינן בתר אומדנא, אבל על גוף המעשה לא מהני אומדנא.

דף קנט ע"ב

טז גמ', **אבל לענין דינא לא והתניא כו'**. פירש **רשב"ם** ד"ה **אבל לענין**, בתמיה, אמאי אמרינן זו היא שקשה, דמשמע שאין מוצאין ראייה לדבריהם, ומתוך כך מקשינן על סברת שמועתם. אמנם **הרשב"א** הקשה, דאכתי מנלן ממתינתין דכי כתיב "תחת אבותיך יהיו בניך" אפילו לענין דינא הוא. הא אנן דינא תנן, ואכתי אמרינן דזו היא שקשה בדיני ממונות, דמאי אולמיה דמתינתין מדשלחו מתם, הא תרווייהו קשה לן דנימרו ליה אבוך מזבין

התחונות, גם שם נמצאו שתי רצועות אחרות וקשור אותם על כל הכפל. נמצא שכל השטר היה מקופל וקשור בשלשה קשרים, וכל הקשרים נסתרם בכפילת הגט, חוץ מן העליון שהוא נראה ותופס אותו. ומי שרוצה לרבות בקשרים, מרבה רצועות באמצע הכפילות וקושר. ומה שאמר שהעדים חתמו בין קשר לקשר, היינו על הכפילות, (עד אחד לכל קשר), ונקרא בין קשר לקשר, מפני שהקשרים על הכפילות, וכולן חתומין בין הכפילות והקשרים, חוץ מן האחרון שאין עליו כפל אלא קשר לבד. (ועיין לקמן עמוד ב' אות כא)

(ה) **תוס' ד"ה מקושר עדי מאחוריו, בתוה"ד**, ואם תאמר ליחוש דכתב מאי דבעי אגליון כו' ויהא השטר הבא הוא ועדיו בשיטה אחת כו'. **בחיודשי הרמב"ן לקמן** (קסא). תירץ תירוץ אחד, דר' ירמיה בר אבא סבר דשטר הבא הוא ועדיו בשיטה אחת כשר, עוד תירץ, במטייט, אי נמי דגייז ליה. **ובכוס הישועות** (כאן) תירץ, שניתן לסלק האי חששא על ידי שיחתמו העדים מלמטה למעלה באמצע השטר, ובאופן צידי הגליון יהיו רחוקים מחתימתם הרבה, כך שאפילו יזייף בעל השטר ויכתוב על צידי הגליון לא יאמינוהו שהעדים מעידים על אותו כתב, מחמת ריחוק חתימתם מהכתב.

(ו) **בסוה"ד**, וגם צריך עיון אם מקושר חתום בכתב ידו כו'. ביאר **המהרש"א**, דבאו לדחות הראיה מכתובות, דלעולם על השחור יכול להזדייף, ומכל מקום לא מצי להראות חתימתו בשחור, שמא המוצא יעשנו מקושר ויהיה כשר.

(ז) **מתני', פשוט שכתבו עדי מאחוריו**. כתב **בחיודשי הרמב"ן**, דאם לא חתמו עדים אלא מאחוריו בודאי פסול, משום דלאו אשטרא קא מסהדי, דהא היו צרכים לחתום בפנים, וכיון שלא חתמו אלא בחוץ, אינם מעידים אהא שכתוב בשטר, ואף על פי שבמקושר מהני, התם כיון דהכי תקינו רבנן על כרחך על מה שבתוכו מעדין. (ולשון **הריטב"א**, דנעשה על ידי תקנה דרבנן כמטבע טבוע לכך). ולכך כתב, דנראה, דאיירי בפשוט שעשאו כולו כדינו, והחתים עדי מתוכו כראוי, אלא שרצה להרבות בעדים והחתים עוד אחרים מאחוריו, וזוהו אמרו שהוא פסול ודברי הכל שאם יקשרנו נמצא מוקדם. וכן הפירוש במקושר שכתבו עדי מתוכו, שעשה מקושר כהלכתו והוסיף עוד עדים בפנים. והוכיח דבריו **מהירושלמי גיטין** (פ"ח ה"י) עיין שם. אמנם **הרשב"א** העיר, דלפירושו קשה קצת לשון "עדי" דמתניתין, דמשמע **שכל** עדי מאחוריו, דלפירושו הוה למתניתין למתני פשוט שכתב "עדים" מאחוריו. ותירץ **הריטב"א**, דנקט עדי לומר שהעדים שחתמו מבפנים, חזרו וחתמו מבחוץ, דמשום כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד ליכא, כיון שבאותו שטר עצמו חתמו, ואפילו הכי פסול, משום דלמא היום או מחר עביד ליה מקושר, וגייז לעדים שבתוכו ומשוי ליה מוקדם. והוסיף דמיירי בגוונא דכתוב ביה שריר וקיים, כדין המקושר.

(ח) **רשב"ם ד"ה שיכול לפשוט ולעשותו פשוט**, שיקרע התפירות ויפתח השטר וכו'. **התורת חיים** הביא, שכן פירש גם **בספר הערוך** (ערך גט). והקשה, אם כן מינכרא מילתא דהוא מקושר על ידי נקבי התפירות. [ועיין באות הבאה בשם **הפני שלמה**] אמנם **רש"י בקידושין** (מט.) **ד"ה שיכול לעשותו פירש**, שיכול לעשותו פשוט, שלא לתפור הקשרים.

(ט) **תוס' ד"ה פשוט שכתבו, בתוה"ד**, ואם יש במקושר חלק היאך יכול

וכן כתבו **התוס'** ד"ה **גט פשוט**. ו**בשו"ת הריב"ש** (סימן שד) מבואר דדוקא בלשון החכמים נקראו כל השטרות "גט", אולם בלשון בני אדם אין נקרא גט אלא גט אשה, והנודר או נשבע או התנה לאיזה ענין, שנקבע דינו על פי לשון בני אדם, אם נקט בלשונו "שטר" אין גט אשה בכלל, ואם נקט בלשונו "גט" דוקא גט אשה בכלל.

(ב) **מתני', מקושר עדי מאחוריו**. עיין **רשב"ם ד"ה מקושר עדי מאחוריו**. וכן פירש **רש"י בגיטין** (פא:): **ד"ה גט קרח, וקידושין** (מט.). **ד"ה מקושר, והערוך** (ערך גט). והקשה **בחיודשי הריטב"א בשם תוס'**, מהא דאמרינן **לקמן** (עמוד ב'), ההוא מקושר דאתא לקמיה דרבי אמר אין זמן בזה, ואם איתא דשלש שיטות ראשונות מכוסות, היאך ידע שאין בו זמן. ואפילו תימא דרבי לא הוה בקי במקושר כלל, מכל מקום הוה ליה לאסוקי אדעתיה שיהא הזמן בחלק שאינו נראה, שהרי רואה שחסר מן הגט. והביא **דתוס'** פירשו, (ואינו בתוס' שלפנינו), דלא היו מקפלין את שלש השיטות על החלק, ואלא היו כורכין וקושרים והעדים חותמים בחלק ההוא [החלק] או מגואי או מאבראי, [ואותו היו תופרין] והשטר כולו היה נראה. והקשה לפירושים אלו, חדא, דלמאן דאמר שחותמין בין קשר לקשר מגואי, באותו חלק, היאך קתני מתניתין "עדי מאחוריו", וליכא למימר מפני שאותו חלק נקפל לאחוריו אומר כן, דלא משמע הכי לישנא דמתניתין. עוד הקשה, איך הכשיר רבי חנניא בן גמליאל מקושר שעדי מתוכו מפני שיכול לעשותו פשוט, הא כשיהיה פשוט יפסל מדין שטר שיכול להזדייף שיכול להוסיף באותו חלק מה שירצה. וכן הקשה **בחיודשי הר"ן**. אולם עיין **בהערוך** (שם) ו**ברש"י קידושין** (מט.). **ד"ה שיכול שביארו**, דאין כל פגם במה שבהפיכת המקושר לפשוט ישארו בין שורותיו שורות ריקות. **וביאר התוס'** (שם) **ד"ה שיכול** טעמם, משום דבכל השטרות נמי מצינו ככהאי גוונא, שהרבה סופרים אינם בקיאים לכתוב בצורה ישרה ומשאירים שורות ריקות בין השורות הכתובות. אמנם **הרשב"א** (ד"ה גט פשוט) מהאי קשיא דחה את ביאור הרשב"ם בצורת המקושר. ועיין באות הבאה.

(ג) **שם, עיין באות הקודמת**. ופירש **הריטב"א** בשם **אחרים**, שלא היו מניחין חלק כלל בין שיטה לשיטה אלא כותבין אותו כגט פשוט, ומצד ימין היו מניחין מן הקלף שלש רצועות כנגד ג' השיטות והיו קופלים וקושרים אותן על שלש השיטות הראשונות, והעדים חותמים על אותן רצועות או מבפנים כנגד הכתב או מאחוריו כנגד השיטות. אך הקשה, דלמאן דאמר מגואי לא אתי שפיר לישנא דקתני במתניתין **מאחוריו**, דדוחק לומר שהרצועה חובקת כל השטר פנים ואחור, והיו חותמין בכפל שמאחוריו או במגולה או במכוסה. על כן כתב שנראה לו מה שפירש **מורו הר"ם**, ועיין בדבריו שצרכים עיון. ועיין באות הבאה.

(ד) **שם, עיין באות הקודמת**, והרשב"א ביאר בשם **הראב"ד**, דגוף הגט שנים עשר שיטין, וכשכופלין אותו כופלין מתחלת הגט לסופו, שלש שיטין העליונות על שלש הסמוכות להן, נמצא ססוף הכפל הוא תחילת השיטה השביעית, או למטה ממנה מעט. ושתי רצועות יוצאות מן הגט עצמו, אחת מימין הגט ואחת משמאלו, וקשרו אותן זו בזו כדי לאחוז את הכפל. ועתה כפלו את כל הכפל על שלש השיטין הסמוכות להן, היכן שהיו שתי רצועות אחרות, קשרו אותן על הכפל, שוב כפלו אותן הקפולין על השלש

הדין דקרא דיקום דבר בעדות על פה מיירי, ומשום זוממין כתיב שנים ושלשה, והא דמייתא מתניתין קרא דיומת המת, היינו משום דרבי עקיבא יליף מינה דנטפל לעוברי עבירה כעוברי עבירה.

(טו) גמ', אלא מקושר מדרבנן וקראי אסמכתא בעלמא, ביאר הריטב"א, דלפי זה מעיקרא דאמרינן מנהני מילי, הכי בעינן למימר היכן רמזה, והשיב דאסמכתא רבנן אקרא.

(טז) תוס' ד"ה תקנו רבנן מקושר, מספקא לן בזמן הזה כו'. הקשה בשו"ת שואל ומשיב (שתיטאי סימן ל"ב ד"ה ומה), אמאי לא הוכיחו מלקמן (קעב). דתנן דאם היו משולשין יכתבו כהן, הא אם נוהג מקושר אמאי צריך לכתוב כהן, הא יש היכר דשל כהן מקושר הוא.

(יז) בא"ד, שם. כתב בחידושי הריטב"א, והשתא לא נהגו ביה, ולא עבדי ליה כלל לגט מקושר, ופסול הוא שמא לא נעשה כתיקון חכמינו ז"ל. וכן השמיטוהו הרמב"ם והשולחן ערוך. וכתב במראה הפנים (על הירושלמי פ"י ה"א ד"ה גט), דלא היתה התקנה אלא לשעה, ולכך לא הביא הרמב"ם, מקושר בהלכותיו, דאין דרכו להביא אלא מה שנהג ועתיד להיות. ועיין בפירוש המשניות להרמב"ם שכתב, מפני שהיו באתם הדורות קופצים לגרש. ועיין בנמוקי יוסף (עה: מדפי הרי"ף) ד"ה פשוט שכתבו.

(יח) בא"ד, לפי שאין אנו בקיאים בו בטוב. הקשה המעשה בצלאל (על הרקנטי) (סימן רמ"ה), אי תקנו חובה ובכל מקום היאך נעקר תקנתא, והרי על כל פנים בטורח אפשר לכיין ולעשותו מקושר.

(יט) בא"ד, לא שיהא חובה כו'. כתב במעשה בצלאל (סימן רמ"ה), דתליא בטעם התקנה, אי משום הפסד הנשים ולטובת הכהנים, אין התקנה חובה, דמצוי לומר אי אפשרי בתקנה שעשו לטובתו, אבל אם תקנו משום לעזו הוי חובה.

(כ) גמ', רפרם אמר מהכא ואקח את ספר המקנה כו'. ביאר היד רמה (אות כב), דירמיהו בתרי שטרי זבין מחנמאל, חד פשוט וחד מקושר, דהא קיימא לן בשטרי מקח וממכר כותבין חוץ מן באחריות שבו, והיינו דכתיב "לקוח את הספרים וגו'", וטעמא דבעי שני שטרות, משום דלוקח ומוכר תרוייהו כהני הוו, הא עצמו כדכתיב (ירמיה א' א'), "מן הכהנים אשר בענתות", ומשום הכי על כרחין חנמאל בן דודו נמי כהן הוה, וכיין דכהני הוו ואתרא דנהיגי במקושר הוה, איצטריך למכתב מקושר. ואת הפשוט איצטריכו למען יעמוד ימים רבים, דחייש דלמא ישכחו הדבר לאחר כמה שנים ולא משכחי סהדי, ומצו לטעון יורשי מוכר ליורשי לוקח דילמא אתרי דנהיגי בפשוט הוה, ולא סגיא לכו במקושר. והיד רמה ביאר, דהוצרכו לשני השטרות, משום דשדה המכר גופה בענתות היתה, כדכתיב (ירמיה ל"ב ז') "קנה לך את שדי אשר בענתות", והיא היתה עיר הכהנים, כדכתיב (שם א' א') "מן הכהנים אשר בענתות", ומשום הכי הוצרכו למקושר, אבל כיון שהשטר נכתב בירושלים, הוצרכו לפשוט נמי כמנהג ירושלים.

(כא) גמ', אמר ליה רמי בר חמא לר' חסדא וכו', עיין מה שפירשו הרשב"ם ותוס'. ועיין לעיל (עמוד א') אותיות ג' ד' מה שהקשו הראשונים, ועיין מה שביאר הרשב"א (שם אות ד') בשם הראב"ד, ולפי זה ביאר דברי הגמ' כאן, דרמי בר חמא שהיה סבור בין קשר לקשר ומגואי, היינו שחתמו תחת הקשר על גבי הכפילה, ומשום הכי אינם נראים. עוד כתב, דלא היו צרכים להתיר

לעשות פשוט הלא יכירו שהיה מקושר. הקשה הפני שלמה, מה בכך שיכירו בכך. וכתב, דלולי דמסתפי היה אומר שיש כאן חסרון, וכונתם להא דהשיב רבי לדברי רבי חנינא בן גמליאל זימנין דיוזף מיניה וכו', היאך יכול לעשות רמאות זו הלא יכירו שהיה מקושר.

(י) גמ', אמר ר' חנינא דאמר קרא שדות בכסף וכו'. כתב בקובץ שיעורים (אות תקפז), דמדמייתי גמ' להך קרא דאיירי בשטרי ראייה, ומאיך מייתי קרא ד"ואקח את ספר המקנה" דאיירי בשטרי קנין כמבואר בקידושין (כו.). מוכרח, דתקנתא דגט מקושר היא בין בשטרי קנין ובין בשטרי ראייה, ואם כן מקושר שכתבו שלא כדינו פסול אפילו לראיה. והקשה על הרשב"ם ד"ה שניהן פסולין, דפירש, דאם שטר חוב הוא אינו גובה מן הלקוחות, ומשמע, דכשר לגבות מבני חורין, דשפיר מהני לראיה. וכתב, דלא דמי להא דלקמן (קסב). גבי הרחיק שני שטיין פסול, דפירש בעלויות רבינו יונה דלראיה מיהא מהניא. דשאני הרחיק שני שטיין דהתם ניתנה עדות זו בהכשר, אבל במקושר שכל הכשירו אינו אלא מפני תקנת חכמים, אם כן כשלא נכתב כתיקון חכמים, פסול מדאורייתא, מפני שעדיו מאחוריו ואינו עדות, ונשאר בצריך עיין.

(יא) תוס' ד"ה שדות בכסף, בתוה"ד, והעד עדים כמשמעו. אבל היד רמה (אות כב) פירש, דעצה טובה קא משמע לן לאפושעי עדים דאי לא מקיים בהאי מקיים בהאי.

דף קס ע"ב

(יב) גמ', מתוך שנתרבה בקשריו נתרבה בעדיו. ביאר הריטב"א, דלאו דוקא נתרבה בקשריו טפי מפשוט, שהרי בפשוט אין קשר כלל. אלא הכי קאמר, מתוך שנתרבה טרחו בקשריו נתרבה בעדיו, וכמו שפירש הרשב"ם בד"ה מתוך שנתרבה.

(יג) גמ', לכדתניא שדות בכסף יקנו וכתוב בספר וחתום עצה טובה קא משמע לן. הקשה המרומי שדה, הרי אפילו אי עצה טובה היא, מכל מקום מוכח שפיר שיש שני מיני שטרות מדכתיב "וכתוב בספר וחתום". ועל מה שפירשו תוס' לעיל (עמוד א') ד"ה שדות בכסף, דחתום היינו תורף, קשה, דאם כן אפילו אינה עצה טובה מיושב שפיר. וגם תיבת "לכדתניא" אין לו מקום כלל, (וכתב, דנראה שהוא טעות הדפוס. אליבא דתוס'). ותירץ, דיש לבאר על פי הסוגיא בגיטין (לו.), דלרבי מאיר דאמר עדי חתימה כרתי הוא מן התורה, ופירוש "וחתום" הוא חתימת ידי עדים, ולרבי אליעזר דאמר עדי מסירה כרתי פירש רש"י (שם) ד"ה לר"א דאמר, שהיא עצה טובה, והיינו כוונת הגמרא כאן, דלרבי מאיר הווי כדתניא שיהיו עדים חתומים, ולרבי אליעזר הוא עצה טובה.

(יד) גמ', על פי שנים עדים או על פי שלשה עדים להקיש שלש לשנים כו'. הקשה המרומי שדה, מאי סלקא דעתיה דרמי בר יחזקאל, וכי נעלם ממנו חס ושלום המשנה דמכות. ותירץ, דרמי בר יחזקאל דייק, מדמייתי מתניתין במכות (ה.), קרא ד"על פי שנים עדים או שלשה עדים יומת המת" ולא מקרא ד"יקום דבר" דכתיב בפרשת עדים וזממים, מוכח, דקרא דיקום דבר הוי בשטרות, ומשום הכי אי אפשר לפרש דפרשה דעדים וזממים קאי אהאי קרא, דבשטר ליכא הזמה, כיון דאפשר שהוא מאוחר. ודחינן, דבאמת הוא

שכתוב מלמעלה למטה אף החתימות הם מלמעלה למטה, וקא משמע על דתרווייהו ליתא.

(ה) **גמ'**, וליחוש דלמא מתרמיא ריעותיה בשיטה אחרונה כו'. הקשה בחידושי הר"ן, אמאי לא תריץ דהעדים חותמין לאורך כל השיטה, וכמי שרוצה לכתוב מסוף השטר לתחלתו דתו ליכא למיחש למידי, דאי גאיז לכולה חתימותא דסהדא גאיז. ותירץ, דאכתי איכא למיחש דילמא מחתים סהדי אחרוני בתר הנך קמאי, ומשום ריעותא דשיטה אחרונה גאיז ליה לכוליה סהדא קמא, שכבר יש לו עדים אחרים שהם משלימין את השטר, אבל השתא שחתימת העד הולכת לארכו של שטר, אין לחוש שיגזו כנגד כל אורך חתימתו, משום דמסלק בכך ארבע או חמש שטין מן השטר, ואין הדבר מצוי שלא יתקלקל השטר בכך.

(ו) **תוס' ד"ה וניחוש דלמא מתרמי**, וא"ת והא אין למדין משיטה אחרונה דהא מהדר כו'. ביאר הפני שלמה, דלא הקשו בפשיטות מאי ריעותא שייך בשיטה אחרונה למלוה, הא אין למדין משיטה אחרונה. משום, דתוס' לשיטתייהו לקמן (קסב). **סוד"ה לפי שאין למדין**, דלחובת בעל השטר מיהא למדין.

(ז) **בא"ד**, ואם תאמר והוא יחתום עדים כנגד הכתב שזיף כו'. הקשה הפני שלמה, אמאי הקשו להאי קושיא רק אחר שתירצו דבמקושר ליכא חזרת שטר, הא לכאורה אף לסלקא דעתך דתוס' קשה, שהרי צריך ביאור בקושית הגמ', "ניחוש דלמא כתיב מגואי", הרי הרמאות תהא ניכרת מחמת חזרת השטר, שימצאו דברים הכתובים אחר החזרה, ועל כרחך צריך לומר דאף הוא יחזור השטר פעם נוספת בשיטה אחרונה, ולפי זה קשה מאי משני דעדים מלמטה חתימי הא אכתי דילמא כתב מגואי וכו' וכמו שמקשים תוס'. ותירץ, דבתירוץ הגמ' אכתי לא קשיא להו, משום דהיה אפשר לומר כדעת הרמב"ן, (המובא לקמן באות הבאה), דעד נאמן לא יחתום לפני עדים החתומים מכבר, ואם הוא בעצמו יחתום שם עד, יש לומר דבכי האי גוונא שיש ריעותא בשטר דחזר ב' פעמים באמת אין מקיימים אלא מהעדים שכנגד הריעותא, אבל אחר דמשני דבמקושר לא נהגו חזרת שטר, שפיר איכא למיחש שהוא בעצמו יחתום עד, ולא תהא ניכר הריעותא ויקיימוהו באיך תלתא סהדי.

(ח) **בא"ד**, ויש לומר שלא היה בשיטה כו'. ובחידושי הרמב"ן והר"ן תירצו, דאין לחוש שיחתום עד שם, כיון דאין העדים הנוספים חותמים תחלה, דמסקי אדעתייהו האי חששא, ואין עושין טפילה עיקר לחתום על החתומים שם. והא דמקשינן, אינו אלא לסלקא דעתך דכסדרן כתיבי דאו לא ימנעו מלחתום אחרי העדים הקיימים. **וביד רמה** (אות כו) תירץ, דלא מצי איהו למיעבד הכי, כיון דלית ליה רווחא לסיומי חתימת כל עד אחת מהן ברוחב שיטה אחת או שתיים בחד שורה, ואי מסיים לה לחתימת ידא דחד סהדא בתלתא שורה, מנכר זיופי, דאמרינן ליה מאי שנא דדחקי נפשייהו למחתם בתרי תלתא שורות לחתמו בחד שורה, ואי אינהו חתימי לבסוף אמאי קמאי לא אתחול כנגד שיטה אחרונה, ואי אמר רווחא שבק למאן דקשיש מיניה, אמרינן ליה אמאי לא שבקו ליה רווחא למחתם בחד דרא כוותייהו, הילכך מינכר זיופיה.

(ט) **תוס' ד"ה דכתב ראובן בן בחד דרא**, בתוה"ד, ופירש ריב"ם וכו'. עיין

את הקשרים כדי לקרותו אלא משכו את הכפילה מתחת הרצועות שעליה ויצאה. ובאותו גט שבא לפני רבי לא היה הזמן כתוב על גבי השטרק עצמו אלא בגוף הרצועות מתחתיהם בכון השטר, וגם תחת הרצועות היו נחבאים, ורבי שלא התיר את הרצועות אלא שמת את הגט מתחתם, לא ראה את הזמן. והקשה רמי בר חמא, דבשלמא לרב ירמיה בר אבא דאמר אחורי הכתב, כנגד הכתב מבחוץ, כבר ראה אותם להדיא שאין עליהם לא קשר ולא כפל, אלא לרב הונא הרי רבי לא ראה שיש עדים תחת הכתב, כמשפט כל השטרות, על גוף השטר, וכיון שלא היה בקי במקושר, היה לו לתמוה גם על העדים, ואפילו אמר שפושט אותו, אפשר שאין אדם רואה את העדים אלא בבבדיקה יסודית, לפי שכשפושט הכפלות ושומטן מתחת הקשרים, הצד התחתון של הכפל עומד כנגד פניו, והצד העליון שעליו העד חתום נקפל לאחוריו ואינו רואהו. ושני ליה, "מי סברת מגואי לא מאבראי" כלומר, לא היו העדים תחת הקשרים ממש אלא תחתיהם וחוצה להם.

דף קסא ע"א

(א) **גמ'**, ולא אמרו מחק פסול אלא במקום שריר וקיים וכשיעור שריר וקיים. כתב הרשב"א, דכל שכן אי הוי טפי מהאי שיעור זה, ואפילו שאינו במקום שריר וקיים, דחיישינן שמא מה שנמחק היה מקום שריר וקיים והוה כתיב שריר וקיים, אלא דערומי הערים ומחק למעלה ממנו, וכתב מאי דבעי. ולא קאמר הכא כשיעור שריר וקיים, אלא למעוטי פחות מכן. ואי נמי (למעוטי) שיעור שריר וקיים בלבד שלא במקום שריר וקיים, דהשתא מינכרא מילתא דלא הוה ביה שריר וקיים.

(ב) **גמ'**, ליחוש דלמא כתיב מגואי מאי דבעי וכו'. הקשה בשיטה מקובצת בשם הר"ן, אמאי לא משני בפשיטות, דלעולם עדים כסדרן חתימי, אלא דגאיז ליה לכוליה גליון כי היכי דלא מצי לזיופי ולאוסופי. ותירץ, דאי אפשר לומר כן, דהא בעי למיכתב ליה אשרתא דדייני בתוכה, וכדתיניא בתוספתא דשביעית, פרוזבול המקושר העדים חותמים מבחוץ והדיינים חותמים מבפנים. וכן כתב בשיטה מקובצת בשם הרא"ש, והביא, דאכתי הקשה הרא"ש, דיעשה טיט תחת השטר, ולאחר מכן יכתוב האשרתא, דאמרינן לקמן, דייני אטיט לא חתימי. ותירץ, דשמא אין רגילין להניח חלק כל כך תחת השטר. עוד תירץ, דמטייט הגליון מן הצד למעלה מן העדים כו' ככתוב בתוס' ד"ה וניחוש.

(ג) **רשב"ם ד"ה ניחוש דלמא**, ואף על פי שאין עוד עדים כנגדו מבחוץ כו' כן פירש רבינו חננאל כו'. בחידושי הרמב"ן כתב, דאין פירוש זה ברור, דלמה נאמין לו ולא נחוש דלמא איהו כתב הנך שיטי דבתר חתימת העדים, ולכך הסכים עם גירסת רשב"ם דבאמת יחתים עדים. ועיין תוס' ד"ה וליחוש דלמא. נולכאורה יש ליישב שיטת רבינו חננאל, על פי מה שביאר הקובץ שיעורים (אות תק"ז, מובא להלן אות יא) דדין שטר הוא להעמידנו תמיד בחזקת כשרות ולקבל העדות שבו בלא חששות, ולכך אף כשלא החתים עדים יהא כשר, ואולי לכך הרשב"ם לא דחה פירושו להדיא.

(ד) **רשב"ם ד"ה עדים כסדרן כתיבי**, בתוה"ד, והתחיל לחתום בתחילת השטר כו'. ביאר בחידושי הרמב"ן, דכסדרן היינו תרי עניני, א. כסדר כתיבת השטר דאם כתוב שתי אף החתימות שתי ואם ערב ערב, ב. כסדר כתיבת השטר

טו) בא"ד, מתניתין כר' הונא דייקא דקתני רבי חנינא בן גמליאל כו. אבל ביד רמה (אות כז) דחה הראיה, דודאי כי קתני מקושר שכתבו עדיו מתוכו, לא איירי בשחתמו לארכו כדרך המקושר, אלא כשחתמו מתוכו כסדרן כדרך פשוט. והוכיח כן (באות כח), מדלא אקשי לר' ירמיה בר אבא מדברי רבי חנינא בן גמליאל. ובהגהות רב"ש מדעסוי, הקשה על ראיית רבינו חננאל, דהא על כרחך אף לר' הונא אין חתום במקושר, שהרי מקושר עדיו בין קשר לקשר, ובפשוט לא יהני, דהא לא נעשה כתיקון חכמים, וכי היכי דלר' הונא אין חתום במקושר אף לר' ירמיה נימא כן. וכתב, דכן משמע להדיא מתוס' לעיל (עמוד א') סוד"ה וניחוש, שכתבו, דעל כרחך איירי רבי חנינא במקושר, דמהדר שהרי עדיו בתוכו, דהיינו דכיון שחתמו כפשוט בסוף השטר, יש לחוש שירחיקו ובעי למהדר בשיטה אחרונה.

טז) תוס' ד"ה כל מקושר, בתוה"ד, ולא נהירא דמהדר לתרוצי אפילו כתב עד כו. כתב המהרש"א, דבפשיטות לא קשיא להו כשחותמין מלמטה למעלה שיגזו שמות כל החתומים שבשיטה אחרונה, כיון דמסתמא אין שמות החתומים שוים, ולא יכול לכזיב לגזו אותם שלא יהיה ניכר, אבל מלת "עד" שיהו בכלם יגזו כולם יחד ולא יהיה ניכר.

יז) תוס' ד"ה אמר רבי יוחנן, בתוה"ד, ואפילו לספרים שלנו דגרסינן ודין. במרדכי (בריש פירקין אות תרמ) כתב, מצאתי באלפסי דגרס "דין" קיומיהון, וכן ראיתי שטרות שכתב תיבת פלוני דעל המחק דין קיומיהון, ובתר כן הביא, דרבינו חננאל לא גרס ודין.

דף קסב ע"א

א) תוס' ד"ה וצריך שיחזור (מתחיל בעמוד ב') בתוה"ד, אבל מצינו להביא ראייה דפסול מהאי דפרק קמא כו. אבל בחידושי הריטב"א והר"ן והרשב"א, דחו הראיה, משום דאמרין "מגבינן ביה" דמשמע בכליה, לכך פריך "והא צריך שיחזור כו" והיאך נלמד מכוליה אף משיטה אחרונה שבו. ולעולם אין השטר פסול לגמרי.

ב) בסוה"ד, מיהו מסתבר דפסול גזירה כו. אבל בחידושי הריטב"א כתב, דשטר שלא חזרו בו בשיטה אחרונה כשר, ואפילו אין שיטה אחת חלק, אלא שאין למדין משיטה אחרונה שבו. ודייק לה מדאמרין "מאי טעמא לפי שאין למדין כו", משמע, שלא תקנו חכמים שחייב שיחזור מענינו של שטר, אלא שנתנו זאת לעצה טובה, ואין אומרים דכיון ששינה ממטבע של חכמים נפסל. והביא שכן דעת שני רבותיו ודעת ר"י הזקן והרמב"ן. [אמנם משמעות דברי התוס' דפשיטא להו דפסול, דלא נסתפקו אלא בששייר, והכריעו דאף בכהאי גוונא פסול, וכן משמע מתוס' לעיל (קסא). ריש ד"ה וניחוש דלמא].

ג) גמ', לפי שאין למדין משיטה אחרונה. הקשה בעליות דרבינו יונה, וניתקן שלא ירחיקו העדים שיטה אחת, כמו שהתקינו שאם הרחיק שני שיטים פסול. ותירץ, דעדות לכל מסורה, ואין הכל בקיאת בכתב, ומרחיקים שיטה אחת פן יעקמו חתימתם לקרבה לשיטה אחרונה ושמא ישטשו בה אותיות. [וסיים דכך פירש רשב"ם. ועיין רשב"ם ד"ה אמר רב]. אבל היד רמה (אות לב ד"ה אלא אי) תירץ, דאי נימא הכי נמצא שנעל דלת בפני לוי, דזימנין דלא מתרמו ליה לבעל השטר כולו עדים בהדידי למחתם זה בפני זה, ואי אמרת לא לשבוק חד מיניהו רוחא למאן דקשיש מיניה מינע ולא חתיים,

מהרש"א בביאור דברי התוס'. והקשה, מאי הכרע איכא בלשון קושיה ריב"ם, דיש שהיו טועים לפרש דוקא שכתבו בחד דרא, הא אדרבה מלשונו משמע טפי דבן ויעקב למטה בחד דרא לאורך השטר. ומלשון ריב"א שכתב בתירוץ, "ואפילו ימחקנו לאותו בן שלמטה וכו'" המובא בסוה"ד, משמע, דקושייתו דראובן ויעקב בחד דרא למעלה באורכו של שטר, ואי איירי בבן ויעקב בחד דרא למטה באורך השטר, הוה ליה למימר, "ואפילו ימחקנו לאותו בן של מעלה" דבכך יהא כתוב בן יעקב בחד דרא ותו לא, והוא מה שטעו, ואתו התוס' לאפוקי דאין לומר כן.

דף קסא ע"ב

ז) רשב"ם ד"ה לאו דיעקב הוא, אין בזה המלכות שום אדם ששמו יעקב שיכתוב כך. כתב הריטב"א, דדבריו סתומין, וכי על שם מסוים אנו שואלים עד שתאמר שאינו במלכות, והלא בכל השמות יש לומר כן. ולכן פירש, דקא סלקא דעתין דעל הרוב חתימת הבן דומה לחתימת האב, ויתקיים בתורת חתימת יעקב, ופרקינן, דידעינן דלאו דיעקב היא, כלומר דמסתמא אינן דומות כל כך וכל העולם ידעו שאין זו חתימת יעקב.

יא) תוס' ד"ה ודלמא סימנא בעלמא, בסוה"ד, מכל מקום אית לן למימר כו. ביאר הקובץ שיעורים (אות תקצ), דלעולם תולין להכשיר השטר אפילו על ידי ספק של צד רחוק, דכן הוא דין שטר שנעמידהו תמיד בחזקת כשרות, וכדין נמצא אחד מהן קרוב או פסול דלא שילינן להו, וכן בהומו דאמרין איחרוהו וכתבוהו. וברש"י גיטין (ג.) ד"ה נעשה כמי, פירש טעמא דמדאורייתא אין שטר צריך קיום, דלא חציף איניש לזיופי. והקשה הקובץ שיעורים, דאם כן אין זה אלא אנן סהדי ואין לזה כח עדות. ותירץ, דזהו דין שטר דנסמוך על החזקה ונקבלו ככח עדים.

יב) רשב"ם ד"ה רב צייר כוורא, בסוה"ד, זה נהג לאכול דגים וזה נהג בתמרים. כתב בשו"ת הריב"ם (חושן משפט סימן ט' ד"ה והנה), דקשה לומר שמי שנקרא "רבינו שבבבל" ינקוט בפרסום מאכל האהוב עליו, אלא ודאי נהג לאוכלם בשבתות. והמהרש"ל כתב לפרש, דזה דקדק ונזהר בדגים גדולים לכבוד שבת כדאיתא בשבת (ק"ה): וזה בתמרים טובים.

יג) רשב"ם ד"ה מר זוטרא אמר, בתוה"ד, ולא למיגו ולקצר ריעותא דבסוף השטר כו. כתב בשיטה מקובצת בשם תוס', דלפירוש רשב"ם הכי קאמר מר זוטרא, דאין יכול לקצוץ ריעותא דסוף השיטה, שהרי אין שמות העדים שוין, וכי גאיז תיבה משם הראשון קוצץ יותר או פחות משם השני ויהיה ניכר שחתך. ועיין תוס' ד"ה כל מקושר "פירש ר"י" וכו', ועיין מהרש"א דגורס בתוס' "פירש ר"ש". והקשה בשיטה מקובצת לפירוש רשב"ם, דעיקר התירוף חסר מן הספר.

יד) בא"ד, כתב בפירוש רבינו חננאל ואף על גב דפריך ר' ירמיה כו. אבל היד רמה (אות כח) כתב, דקיימא לן כמר זוטרא דבתרא הוא, ושמע מינה דהלכתא כר' ירמיה בר אבא, דהא מר זוטרא לא קאי אלא אליבא דר' ירמיה בר אבא, אבל לר' הונא דבעינן למכתב שריר וקיים, העדים חותמים בין קשר לקשר וכסדרן. ועוד, דמהירושלמי (הובא ברשב"ם עמוד א' ד"ה אלא מלמטה) דמקושר עדיו לארכו נמי מוכח כן, ואף דמר' יוחנן מוכח דסבירא ליה דצריך לכתוב שריר וקיים כר' הונא, מכל מקום מר זוטרא בתרא הוא.

הלכך יהבו ליה רבנן רשותא למשבק רוחא להדדי שיטה אחת דבהכי סגיאה.

ד) תוס' ד"ה לפי שאין, בימיהם לא היו כותבין שריר וקיים בפשוטין שלהם כו' הקשה **היד רמה** (סוף אות כו), אמאי תיקנו רבנן שיטה אחרונה, ולא תיקנו שיכתוב שריר וקיים. ותיריך, דהכי שפיר, כיון שפעמים יכתוב שריר וקיים על דעת להחתים עדים, ועד שיחתמו העדים יסכימו המלוה והלוה להוסיף בו תנאי, או לשנות סכום המעות וצריך למכתב שטרא אחרונה, וכיון שמאחרין הדבר אולי יחזור בו המלוה מלהלוות, ונדחק הלוה למעות ואית ליה פסידא, ואיכא נעילת דלת בין ללוה בין לסופר. אבל במקושר שפיר תקנו, דהא עיקר תקנתא לעיכובא איתקן, וכל היכא דגרים לעיכובי טפי אית ביה תקנתא טפי.

ה) בא"ד, שם. בחידושי הרמב"ן פליג, וכתב, דמה שצריך להחזיר מענינו של שטר בשיטה אחרונה, היינו דוקא בשיש מחק בשיטה שבסוף, אבל בליכא מחק, כשר. כיון דאף בפשוטין היו כותבים שריר וקיים, ומה דאמרו **לעיל** "וליוחש דלמא וכו'", לאו למימרא דבפשוט לא כתיב שריר וקיים, אלא שלא היה המקשה יודע שדיני המקושר כדיני הפשוט. אינמי, משום דבעי לאקשווי דיוסיף ויכתוב שריר וקיים אחרונה, ולמימר חד שריר וקיים כתבינן כו', מה שאין כן בגט פשוט, דאפילו ה' וד' כתבינן.

ו) גמ', הרחיק את העדים שני שיטין מן הכתב פסול. ביאר **היד רמה** (אות לב), דכיון דיכיל לזיוף, ולמכתב בשיטה קמייתא מאי דבעי, ומאדר מענינו של שטר בשיטה אחרונה, ומאני ליה זיופיה דהא שיטה אחרונה היא, ואין למדין משיטה אחרונה, הלכך קנסוהו רבנן. ו**בחידושי הרמב"ן** ביאר (בטעם השני), דפסול שמא הניחו שלשה או חמשה שיטין ויותר, ואף שבאו עדים ואמרו שנים הניחו ולא זיוף בהן כלום, פסול, דאין כאן שטר אלא מפיהם של עדים אתה דן. [ועיין שם מה שכתב בטעם הראשון, ולכאורה נראה שפירוש **כרשב"ם ד"ה הרחיק**].

ז) רשב"ם ד"ה הרחיק את העדים, בתוה"ד, אפילו יש עדים שלא נוסף כו'. וכן כתב **המאירי**, אמנם הביא, **דגדולי המפרשים** כתבו, שאם העדים העידו שהם הרחיקו ולא היה שם כלל זיוף, דנין אותם בשטרא מעליא. ותמה על דבריהם, דמה צריך לביאת העדים אחר שלא נכתב שם כלום, ושמה שם לא באו חוששין שמא הרחיקו יותר ונכתב שם שלא כדין, אבל לטעות אחר אין חוששין. וכתב, דהדברים נראין כדעת ראשון.

ח) גמ' שיטה אחת כשר. כתבו **התוס' בגיטין** (פח). **ד"ה הכא נמי**, דמוכח שם, דגיטין ושטרות שאין בהן ריוח כלל, לא למעלה ולא למטה, כשרים, וכן משמע כולה שמעתין דריש גט פשוט.

ט) גמ', דלמא מזיוף וכתב. כתב **הריטב"א**, הוא הדין דילמא גיזי לשטרא כוליה, וכתב בהאי חלק שטרא אחרונה במאי דבעי וחתמי סהדי, דשטר הבא בשני שיטין ועדין בשיטה אחרת כשר.

דף קסב ע"ב

י) תוס' ד"ה הג"ה, שיטה ומחצה נראה ליישב כגון שחתומים עדים באמצע שיטה כו'. ביאר **המהרש"א**, דאף דעל כרחק ליכא כי אם רוחב שיטה אחת בין עדים לשטר, כשמרחיקין שיטה וחותמין באמצע שיטה, וכמו שכתבו

התוס' לעיל ד"ה **איבעיא להו**. מכל מקום איכא למבעיא שפיר שיהיו למדין מחצי השלימה שהיא שלא כנגד חתימת העדים, ומה שהרחיקו העדים חתימת ראש השיטה היינו משום שיהו למדין מצד השלימה, ואחר כך מחצי האחרת, וגם מחצי שלמטה אשר לפני העדים לא יהו למדין, דההוא שיטה אחרונה מקרי.

יא) תוס' ד"ה פחות מכאן, בתוה"ד, ונראה לר"מ ולרבינו תם דמן הצד איירי כו'. ביאר **המהרש"א**, דברחוקים מן הכתב ותחת הכתב, הא קתני ברישא דלכולי עלמא בהרחיק ב' שיטין מן הכתב דפסול, אלא, דמן הצד פליגי הכא, ולא מן הצד ממש בגליון ימין או שמאל שהכתב שתי והחתימות ערב, דהא פסול לכולי עלמא, כדתנן **בגיטין** (פו:), מן הצד או מאחוריו בגט פשוט פסול, אלא מן הצד היינו שחתמתה כלפי הכתב, אלא שהם בגליון בסוף שיטה תחתונה. וביאר **הרש"ש**, דכוונת המהרש"א, דסיום השטר היה באמצע שיטה, והעדים חתומים בסופה, והרחיקו חתימתם מסיום השטר לאורך השיטה. [ועיין **יפה עינים לעיל** (עמוד א')] שכתב, **דבירושלמי** לא משמע כתוס'].

יב) רשב"ם ד"ה היו ארבעה או חמשה, ולא נמצאו דברי חזקיה בפירוש בגמרא. איתא **בתשובות הגאונים** (סימן נ"ח), דהרבה יש בתלמוד שמועות שנאמרו בתוך מעשים, וגופא דשמעתא לא נאמר בדוכתא אחריתי. וכן כתב **בשדי חמד** (חלק ב' מערכה ד' פאת השדה כלל ח').

יג) בא"ד, ויש לומר בגט קרח כו' כתב **בהגהות ר"ש מדעסוי**, דהיינו דלא כפירוש ראשון, דלפירוש ראשון איירי במילוי שני שיטין, אבל לפירוש זה איירי בסתמא, דאם יש קרוב או פסול אין השטר נפסל בכך.

יד) תוס' ד"ה ואל תתמה, בתוה"ד, ואם תאמר מה שייך טעם פסול אויר הגט כו' כתב **הקובץ שיעורים** (אות תקצ"ב), דלולי דבריהם היה אפשר לומר דבגמ' מייתו להא לאשמועינן דאיכא דכוותא בדאורייתא, דמילתא דליכא דכוותא בדאורייתא לא מתקני רבנן.

טו) בא"ד, אפילו איכא ארבעה שיטין חלקים בין עדים לעדים כשר בטיוט בעלמא כו'. כתב **הקובץ שיעורים** (אות תקצב), דלכאורה משמע מדבריהם, דסגי בטיוטא, משום דליכא חשש זיוף, והקשה, דמכל מקום איכא גזירה ד"כולכם". וביאר בכונתם, דודאי בטיוט לא יתכשר, כיון דאיכא גזירה דכולכם, אלא דדוקא היכא דאיכא חשש זיוף גזרינן, אבל בטיוטא דליכא חשש זיוף, אף דפסול משום כולכם, מכל מקום משום הכי לא גזרו דהוי כעין גזירה לגזירה. ולכך לא מצי חזקיה להביא ראיה מגט קרח.

טז) תוס' ד"ה שהרי אויר, בתוה"ד, אפילו פחות נמי אין ישנים תחתיו. ביאר **הקובץ שיעורים** (אות תקצג), דמכל מקום מצטרף להשלים שיעור סוכה, כמו טיט הנרוק דמשלים לשיעור מקוה והטובל בו לא עלתה לו טבילה, והיינו, דשיעור מ' סאה הוא רק שיהא במקוה מ' סאה, אבל אין השיעור במעשה הטבילה, והכי נמי לענין סוכה, דשיעור ז' על ז' הוא בהסוכה ולא בשיבה בה.

דף קסג ע"א

א) תוס' ד"ה שיטה אחת למאי חזיא, אי מזיוף ביה וכתב כו'. כתב **המהרש"א**, דמפירוש **רשב"ם ד"ה דאי סלקא דעתך**, נראה, דלא גרס "שיטה

אף שיש לדחות שהמזוייפים אינם בקיאים לצמצם האוירים ומרויחים בהם, והא דר' אבהו דאמר שיטה אחת ושני אוירים ודאי מפקא מהא דר' שבת, דהא אית ליה דבשיטה אחת ושני אוירין יזייף שני שיטין, ואם כן אין השיעור הזה בכתב ידי עדים. ועיין רשב"ם ד"ה כגון לך לך.

ז) רשב"ם ד"ה אלמא קסבר, בתוה"ד, ואויר למעלה משיטה עליונה כו'. אבל הריטב"א ביאר, כדי שאם יגזו השטר של מעלה, צריך לגזוז עמו אויר בשביל בליטת האותיות הארוכות של מעלה, וצריך עוד אויר אחד לתחילת השטר, והשני בין שתי השיטות, והשלישי בשיטה אחרונה והעדים.

ח) גמ' אלמא קסבר שני שיטין ושלשה אוירין. כן פסקו הרמב"ם (פכ"ז ממלוה ולוה ה"ד), והשלחן ערוך (חושן משפט סימן מ"ה סעיף ט'). וביאר בבניאר הגר"א, דדרכו של הרמב"ם לפסוק כשיטה האמצעית, וכיון דאיכא ג' שיטות אם ד' אוירין, ג', או ב', פסק כשיטה האמצעית דהוויא ג' אוירין.

ט) גמ', רבי אבהו אמר כגון ברוך בן לוי בשיטה אחת. כתבו התוס' ד"ה שיטה, דשיטה אחת ושני אוירין הוי יותר משני שיטין בלא אוירין, ומשמע דלמדו דאף לר' אבהו אין למדין משיטה אחרונה, אלא דסבירא ליה דחיישינן שיעשה שני שיטין בכתיבה דקה. וכן כתב הריטב"א. אבל בעליות דרבינו יונה כתב, דאפשר דאליבא דרבי אבהו למדין משיטה אחרונה. וכוננתו, דרבי אבהו סבירא ליה דהא דכשר בשיטה אחת, היינו בדליכא ב' אוירין דלא מצי לזייף אפילו שיטה אחת, אבל אם הניחו שיטה אחת וב' אוירין דאיכא למיחש שמא יזייף שיטה אחת, פסול, כיון דלמדין, והיינו דקתני בברייתא, שהרחיקו שני שיטין פסול.

י) רשב"ם ד"ה ומשני דמטייט ליה, בתוה"ד, ויש בו שני שיטין חלק בלא טיאוט פסול הוא שלא נעשה כו'. ביאר הרש"ש, דכוננתו, דאף שאין כאן חשש זיוף וכמו שכתב המהרש"א בתוס' ד"ה ר' יוחנן, מכל מקום פסול משום שלא נעשה כתיקון חכמים. אך העיר, דאי מהאי טעמא אולי אפילו שיטה אחת חלק פסול וכו' יוחנן, ועוד היכן מצינו תקנת חכמים בזה. יא) תוס' ד"ה דמטייט ליה, פירש רבינו תם בנקודות או בשורות כו'. הקשה התורת חיים, לפירוש רבינו תם, אמאי בעו עדים לחתום על הטייטא, הא שפיר ניכר שלא מחק, ובשלמא לפירוש רשב"ם ד"ה דמטייט ליה, אתי שפיר, וכמו שכתב בד"ה אטייטא חתימי, דמעידים שלא היה שם דבר לחובתו של בעל השטר, ועיין מה שהאריך לתרץ.

יב) שם, בא"ד, אם כן יטשטש כל השטר לגמרי וכו'. כתב הש"ך (סימן מ"ו ס"ק פ"ו), דנראה כפירוש רשב"ם ד"ה דמטייט ליה, דמטייט היינו מלכלך הכל בדיו, ותירץ קושית התוס', דאין לחוש שיטשטש את הכל וזייף, כי חושש שיפסיד את זכות השטר לגמרי, דשמא בית דין יזכרו שמעולם לא קיימו שטר כזה. והרמב"ם (פכ"ז ממלוה ולוה ה"ז) כתב, דמילא כל הריוח שריטות דיו. וביאר המגיד משנה, דהיינו מטעם התוס'. אמנם הש"ך (שם) פירש, דטעמו משום דיש לחוש שהיה כתוב שם דבר לחובתו של בעל השטר, ובא למוחקו. אבל כתב, דאין לחוש לכך, תדע דהתוס' והמגיד משנה לא הקשו כן לפירוש הרשב"ם, ועל כרחך דלא שכיח ולא חשו לה.

יג) שם, בחידושי הרמב"ן נטה לפרש יותר כפירוש ר"ת, רצה להוכיח זאת, דאי טיוט היינו כסוי הקלף בדיו, נימא כן אף אבי"ד, שמא שטר היה כתוב שם ועליו היו חתומין, ודחה הוכחתו משום דיש לפרש בי דינא אטייטא לא

אחת", אלא הכי גרס דאי סלקא דעתך הן ולא אוירן למאי חזיא, (וכן כתב בהגהות הב"ח אות א'), ופריך בפשיטות, אמאי פסלת ב' שיטין הא לא מצי לזייף. אבל התוס' גרסי לה שפיר, ופריך נמי הכי, דשני שיטין בלא אוירן הא הוו כשיטה אחת באוירה ולמאי חזיא. ולפי היש מפרשים, פריך על שיטה אחת בלא אוירה דהא דומיא דב' שיטין בלא אוירן דקתני דפסול קתני נמי דשיטה אחת בלא אויר כשר, והא למאי חזיא, ומילתא דפשיטא היא, ועל כרחך דהן ואוירן.

ב) גמ', שני שיטין שאמרו בכתב ידי עדים. כתב בחידושי הרמב"ן, דלא מיירי בשחתמו העדים באופן גס ביותר, אלא לומר לך, שאם חתמו בקולמוסו של סופר, ומפני שלא הורגלו בכתיבה חתמו יותר גס מן הסופר, ומשמעות דבריו דמשערים בעדים דהאי שטרא, אבל המרדכי (רמז תרמ"ג), כתב בשם ראבי"ה (סימן תתק"ט), דלאו בכתב ידי עדים החתומים על השטר משערינן, דאם כן נתת דבריך לשיעורין, אלא בכתב רובא דאינשי שהם עדים. והמגיד משנה (פכ"ד ממלוה ולוה ה"ד), הביא דברי הרמב"ן, ופליג עליה וכתב, דאזלינן בתר עדים דעלמא שאינן רגילים לאמן ידיהם כמו הסופרים.

ג) גמ', שם. כתב בחידושי הרמב"ן, בשם הירושלמי (בפירקין ה"א), דהאי שיעורא לקולא הוא, דאם העדים כתבו גס יותר מן הסופר מקילינן לפי כתב העדים, אבל אם הסופר כתב גס משל עדים משערינן ביה לקולא. וכן הביא בשו"ת הריב"ש החדשות (סימן ז'), והוסיף, דהוא הדין בחתם עד אחד גס ועד אחד דק, אזלינן לקולא בתר העד שחתם גס.

ד) גמ', דכל המזוייף לאו לגבי ספרא אזיל ומזוייף. הקשה בעליות דרבינו יונה בשם איכא דקשיא ליה, אם כן אמאי אין למדין משיטה אחרונה בדחוינן דהוא בכתב ידי סופר, הא כל מאן דמזוייף לא אזיל לגבי ספרא ועל כרחך דאינו מזוייף. וכתב דלא קשיא, דכיון דאיכא שום חששא שלא ללמוד משיטה אחרונה, חיישינן דילמא אתרמי ואזיל לגבי ספרא וזייף, ולכך לא מפקינן ממונא. עוד הקשה, מדוע לא אמרו שאין למדין משתי שיטין אחרונות, כיון שיכול אדם להרחיק שני שיטין ולכתבן בכתב ידי סופר גס. ותירץ, דכיון שכל השטר בכתב ידי סופר, מן הדין אף משיטה אחרונה למדין, כיון דמאן דמזוייף לאו לגבי ספרא אזיל ומזוייף, אלא דהשוו מדותיהם שלא ללמוד משיטה אחרונה, לפי שאין למדין ממנה כשאינה בכתב ידי סופר, שמא הרחיקו העדים שיטה אחת וזייף שם, אבל שני שיטין ודאי לא אמרינן.

ה) גמ', אלמא קסבר שני שיטין וארבעה אוירין. כתב בשיטה מקובצת בשם תוס' הרא"ש, דמכל מקום לא בעי עוד שני אוירים בין שיטה העליונה לשיטת הכתב, ובין השיטה התחתונה לשיטת העדים, דכולי האי לא צריך.

ו) גמ' שם, ביאר בעליות דרבינו יונה, דרב יצחק בר אלעזר בדרכו דרבי שבתאי היא, ודמאי לה בצד אחד, דלהכי קא משער בארבעה אוירים וב' שיטין בכתב ידי סופר, משום דבהאי שיעוריה מצי לזייפי שני שיטין בכתב ידי עדים, ולא איצטרריך למיזל גבי ספרא לזייפי, כיון דרווחא ליה אוירא. ורב חייא בר אמי לא מפקא מהא דרבי שבתאי, אלא איכא למימר דשני שיטין בכתב ידי עדים קא משער, דהא ודאי ר' שבתאי כעולא סבירא ליה, דודאי בארבע אוירים אינו צריך לשער, כיון שהוא משער השיטין בכתב ידי עדים,

בשיטה אחת כשר. והעיר, דלכאורה יותר נראה לפרש דקאי על הא דכשר להרחיק את העדים שיטה אחת מן הכתב, דלמא יזיף ויכתוב הוא ועדיו שם. וכתב, דאולי לישנא ד"כתב" דהוא לשון עבר דחקו לפרש כן.

כ תוס' ד"ה גופא אמר רב, ואם תאמר וניחוש שמא מעיקרא היה הוא על הנייר ועדיו על המחק דפסול. כתב המהרש"ל, דיש לגרוס "דכשר" במקום "דפסול", דהא כן הוא לקמן (קסד). אבל המהרש"א כתב, דאין להגיה, שהרי לפי המהרש"ל היא גופא קושית הגמ' לקמן "וניחוש דלמא מחיק כו", ולכן ביאר כנוסחות הישנות, וכונתם להקשות שמא היה הוא על הנייר ועדיו על המחק, ולא כתבו עדים אנחנא סהדי וכו' דפסול, ואהא תירצו דאין לחוש שמסר לו שטר פסול.

דף קסד ע"א

א תוס' ד"ה גופא (מתחיל בעמוד ב') בתוה"ד, והשטר שכתוב על הנייר שמחקו הוה ליה נמחק פעם אחת כו'. הקשה המהרש"א, הא מצי למחוק השטר ב' פעמים, ואי משום דיהיה ניכר הזיוף במה שהשטר יהיה מחוק ב' פעמים, וחתמת העדים לא נמחקה כי אם פעם אחת, וכמו שכתבו בהמשך דבריהם, אם כן הוה להו למימר דיהיה ניכר משום דחתמת העדים תהיה על מחק אחד, ולא השטר. והרש"ש כתב, דיש לגרוס בתוס' "חתמת העדים" ובוזה תסור קושית מהרש"א. ונלכאורה מוכח דבריו בהמשך דבריהם שכתבו "חתמת העדים" לא נמחק. (א.ל.)

ב בא"ד, דלעדים אינו ניכר דלא דייקי כו'. ביאר התורת חיים, דהעדים לא ירגישו בכך, כיון דבשעה שחותמים ליכא מאן דמערער, ומשום הכי אין מדקדקין שאין הלוח יודע כלום עד שעת התביעה, אבל הדיינין מדקדקים בכך כיון דבשעת התביעה הלוח צועק ומערער שאינו חייב כלום, או שאינו חייב כל כך.

ג בא"ד, אדרבה זה ראוי להכשיר יותר דודאי לא עשה שום זיוף כו'. ביאר המהרש"א, דכוונתם, שאם צריכים חז"ל לפסול חד ולהכשיר חד, טפי הוה להו להכשיר אם יש נייר בין העדים, מאם יש מחק וכתוב אנחנא סהדי כו'. אמנם הרש"ש ביאר, דכוונתם דהוה לן להכשיר בין אם יש שם נייר ובין אם יש שם מחק, ולפסול כשהוא ועדיו על המחק ודלא כרב. ובתומים (סימן מה סקכ"ב) כתב, דכוונתם דטפי אית לן לפסול אם יש ריוח בין עד לעד, מלפסול כשכתוב אנחנא סהדי על הנייר, והיינו כתירוץ ר"י.

ד גמ', דכתבי הכי אנחנא סהדי כו'. הקשה הגרע"א בקושיות עצומות, לפירוש רשב"ם [כונתו לפירוש המובא בתוס' ד"ה גופא אמר, בשם רבי ובסוף דבריהם הזכירוהו בשם רשב"ם], אמאי משני דברייתא אכשר להיכא דהוא על הנייר ועדיו על המחק, וההיא דהוא ועדיו על המחק איירי דחתימי בלא שיור מקום דאנן סהדי וכו', הא הוה ליה למימר איפכא, דהוא על הנייר ועדיו על המחק כשר בלא שיכתבו אנחנא סהדי, ובלא שיור מקום ביניהם, ובהוא ועדיו על המחק דכשר איירי בדכתבו אנחנא סהדי חתמנו על המחק, ואף השטר על המחק, דלא מצי למחוק עוד, כיון דיהא ניכר בין מחק אחד לשני מחקין.

ה גמ', ואם תאמר מוחק וחוזר ומוחק. ביאר הרש"ש, דיעשה כן כמה פעמים שירצה אם ימלך להוסיף עוד איזה דבר לטובתו.

חתימי, שהם כותבין "אתו סהדי ואסהידו על חתימות ידיהו" ואין דרך לכתוב שתי שטרות בקלף אחד זה אחר זה. עוד כתב דאין לפרש דבי דינא אטייטא לא חתימי, משום שמזכירין בקיומן על מה מקיימין, לפי שאין בית דין מזכירין אלא חתימת העדים, ואם כתבו סתם נתקיים שטר זה בפנינו כשר, ולא עוד אלא שהם חותמין אף על פי שלא קראו את השטר ולא ידעו מה כתוב בו, כדאיתא בכתובות (ק"ט): דהדיינין חותמין אף על פי שלא קראוהו.

יד גמ', בין עדים לאשרתא נמי מזיזף וכתב מאי דבעי וחתימי סהדי. כתב הרש"ש, דיש לגרוס "ומחתים סהדי", דכאן הכוונה דזיזיף נמי חתימת העדים ויהני האשרתא לקיימם. [דהיינו דחתמת הדיינים לא תהני לשטר, דאינהו אאשרתא חתימי ולא אשטר]. אמנם הפני שלמה רצה לדחוק פירוש אחר ודחאו, ולאחר מיכן כתב דיותר נראה דאקשו, כיון דמשמע מרב דמכשר אפילו כשהעדים חתומים מן הצד (עיין תוס' לעיל (קסב): ד"ה פחות), ובהאי גוונא ודאי איכא למיחש דבתחלה חתמו העדים את השטר מצד שיטה אחרונה, וכשבית דין ירחיקו האשרתא יוסיף המלוה בסוף השיטה עד האשרתא, וכשיבא השטר לפנינו נכשירו, דנימא שהכל היה כתוב בזמן חתימת העדים והם חתמו מצדו למעלה מן הגמר.

טו רשב"ם ד"ה ומשני בי דינא אטייטא, אין דרכם לחתום אבל עדים כו' והם עמי הארץ. העיר הרש"ש, דמשמע דטעמא דבי דינא לא חתמי אטייטא, משום דלאו קטלי קני באגמא ניהו. ויותר כתבו התוס' ד"ה ר' יוחנן אומר, דלר' יוחנן גם בית דין חתמי אטייטא, וקשה, דסגנון ההנפק יוכיח דלאו אטייטא חתימי.

דף קסג ע"ב

טז תוס' ד"ה הניחא לרב כהנא, בתוה"ד, אם כן כל שטר מקוים ימחקנו. כתב הש"ך (סימן מו סקפ"ט), דיש לומר, שיתברר על ידי דייני קיום שיאמרו שלא חתמו על המחק. אבל המלא הרועים כתב, דנראה כוונת התוס', איך הכשיר שמואל שטר הבא הוא ועדיו על המחק, הא יכול למחוק פעם נוספת השטר והעדים, ולא יתברר על ידי הדיינים, כיון שבאמת קיימו שטר הבא הוא ועדיו על המחק.

יז גמ', אין מקיימין אותו מן האשרתא שבו. ביאר בעלויות דרבינו יונה, דהיינו טעמא, משום דאיכא למיחש שמא הוא ועדיו היו על הנייר, ומחקו וזיזף הוא ועדיו על המחק, ולא חשש פן יתגלה שאין זו חתימת העדים, מתוך שסמך שלא ידקדקו אחריהם כיון שיש תחתיהם אשרתא. וכתב, דאין לפרש דהטעם דאין מקיימין אותו מן האשרתא שבו כדי להכשיר אויר בין עדים לאשרתא על ידי טייט, דאם כן טפי הוה לן לתקוני שלא ירחיקו האשרתא מן העדים.

יח גמ', אבל בין עדים לאשרתא אפי' שיטה אחת פסול. כתב הרא"ש (סימן ד'), דהיינו דוקא לפסול האשרתא שאין מקיימין השטר על ידי קיום אלא על ידי עדים, אבל השטר עצמו כשר, דכיון דאין ריעותא בין השטר לעדים אין לפסול אלא מן הריעותא ולמטה. וכן כתבו בחירושי הרמב"ן והרשב"א.

יט רשב"ם ד"ה ודלמא, בתוה"ד, והכי פריך וניחוש ודלמא הך חלק כו'. כתב הרש"ש, דמשמע דמפרש דהך קושיא קאי אהא דאמר שטר הבא הוא ועדיו

(יג) גמ', שם. כתב הרמב"ם (בפ"ז מדעות ה"ד), דאסור נמי בגוונא שאומר מי יאמר לפלוני שיהיה כמות שהוא עתה, או שיאמר שתקו מפלוני איני רוצה להודיע מה אירע ומה היה וכיוצא בדברים האלו. דכיוון שהוא שגורם ללשון הרע הרי הוא אבק לשון הרע. והקשה החפץ חיים (לשון הרע כלל ט, בבאר מים חיים אות א), דבשלמא אופן האבק שמנה במספר בטובת חבירו, מקורו מסוגיין, אבל האי גוונא שאומר מי יאמר לפלוני וכו' לא נזכר בגמ' ומה מקורו. וביאר, דבהא דסיים, שגורם בכך שיספרו בגנותו, חזינן דמקורו נמי בסוגיין, דהא מהאי טעמא אסור הדיבור באופנים שהביא בתחילה. דהא חזינן דאף בטובתו של חבירו לא יספר בפני שונאיו, והיינו משום שמתוך כך יבאו לספר בגנותו. קל וחומר בגוונא שהתחיל במאמרים שממשיכין הגנות עליו, שאסור אפילו שלא בפני שונאיו. וכן הביא נמי מרבינו יונה בשערי תשובה (ג, רכו), דכתב, וענין אבק לשון הרע הוא, כאשר יסבב האדם בדבריו שיספרו בני אדם לשון הרע.

(יד) גמ', מתוך טובתו בא לידי רעתו. הקשה המהרש"א (בחידושי אגדות), דבכמה דוכתינן בתלמוד מציינו שהיו משתבחין במדות ומעלות החסידים והצדיקים. והרמב"ם בפירושו המשניות אבות (פרק א') כתב, דהדיבור האהוב הוא לשבח החשובים במעלתם כדי שייטבו מנהגייהם בעיני בני אדם, וכן מדוקדק מהרשב"ם ד"ה בא לידי רעתו שכתב, מתוך שמרביץ בשבחו כו', אבל לסוגיין דהכא לא משמע כן. [אמנם עיין באות הקודמת דדעת הרמב"ם (בפ"ז מדעות ה"ד) דהאיסור לספר בשבחו היינו דוקא בפני שונאיו אבל בפני מי שאינו שונאו מותר. (ש.ב.ב.)]. ופירש, דבעובדא דידן מתוך סיפור טובתו עצמה בא לידי רעתו, שמתוך מה שאמר שאותו כתב מיושר כתבו ר' יהודא חייטא, היה מקיים לשון הרע דלעיל, שניכר היה שאיש אחד כתבם, אבל בגוונא שאין יוצא קיום ללשון הרע מדבריו, אדרבא מצוה לספר.

(טו) גמ', שלש עבירות אין אדם ניצול מהן בכל יום כו'. כתב המהרש"א (חידושי אגדות), דמשמע מלישנא ד"אין אדם ניצול", דאי אפשר להינצל מג' עבירות אלו, והעיר דאם כן מדוע הווי עבירה הא אינו יכול להנצל. ועוד אם כן, מאי נפקא מיניה בהא דאין אדם ניצול, הא אי אפשר להינצל. ותירץ, דשם "אדם" מונח על הממוצע בין העליונים ובין התחתונים, אבל החכם הרי הוא כמלאך כדאיתא בחגיגה (טו:), אם דומה הרב למלאך ה' צבא' יבקשו תורה מפיהו. ומי שנאמר עליו כאן אין אדם ניצול כו', היינו אותו שעומד בשם "אדם" ואינו מתעלה לדרגת מלאך, דמשמעות "אדם" "אפר בם מרה" שמוטבע בחומר מן התחתונים שנברא מעפר ואפר, ומשום שאינו מתעלה אי אפשר לו לכיין בתפלתו, ומצד שהוא בעל דם רתיחת הדם שבו מביאו לידי עבירה, ומצד שהוא בעל המרה הוא בעל לשון הרע ומדות רעות, אבל האיש הזוכה ומדמה עצמו במעשיו למלאך ה', יוכל שפיר להנצל מג' עבירות אלו, ולכך שייך בהו שפיר לשון הרע עבירה.

דף קסה ע"א

(א) גמ', אלא אבק לשון הרע. ביאר רש"י בסוכה (מ:): ד"ה דרבי יוסי, ד"אבק", היינו כל מידי דלא הוי עיקר האיסור, וכן "אבק ריבית" ו"אבקה של שביעית", ו"אבק לשון הרע" שאינו לשון הרע גמור אלא צד לשון הרע כמו אבק העולה מדבר הנכתש במכתשת. ועיין לעיל (קסד: אות יג).

(ו) תוס' ד"ה אי לעילאי מחוק, בתוה"ד, בסוה"ד, ומיהו עדיפא מינה משני דבלא דיותא מצי עביד בין סהדא לטהדא. תמה הגרע"א בקושיות עצומות, הא לשיטת ריב"ם פירשו תוס' לעיל ד"ה גופא אמר רב, דלא מהני דכתבי עדים אנחנא סהדי, אלא בדכתבו על המחק, אבל כתבו על הנייר פסול, כיון דאיכא למיחש שימחוק זה וימחוק השטר למעלה, ובכך יהיה שיעור המחק גדול לכתוב בו ב' עדים וגם אנחנא סהדי כו', וקושית תוס' במקומה קיימא, דלישני דכותבים על שיעור המחק ההוא תחלה אנחנא סהדי ואחר כך חותמים העדים זה אחר זה ואין צורך לכתוב בין ב' החתימות, והניח בצריך עיון גדול.

(ז) גמ', דכתבי בין סהדא לטהדא. ביאר בשו"ת הרשב"א המיוחסות (סימן צד), דאף דאין חתום תחתיו אלא עד אחד, מכל מקום מהני, כי אין חושדין עד אחד בשקרן, ואמרינן דלא כתב כן אלא בהסכמת חבירו, שהרי עד אחד קם לשבועה ולפעמים גם לממון, כשאינו יכול לישבע ואין חושדין אותו בשקרן. אמנם בשו"ת הריב"ש (סימן מ"ט), הביא דעת הרא"ה דפליג. והקשה הקובץ שיעורים (אות תקצד), לדעת הרשב"א, מה בכך שאין חושדין אותו לשקרן, הא מכל מקום אין סומכין על עד אחד לענין ממון מגזירת הכתוב. ותירץ, דכוונתו דליכא גזירת הכתוב אלא היכא דאף אם האמת כדבריו, מכל מקום ליכא אלא עד אחד, אבל הכא הא אם נאמינו שנעשה מדעת שניהם, איכא שני עדים, ובהא ליכא גזירת הכתוב. אך הקשה, דאכתי הא ודאי אם יבא עד אחד ויעיד שראה שני עדים שנחקרה עדותן, שראובן לזה משמעון, לא יהא נאמן, ואף דאם נאמינו יהא לן שני עדים על ההלואה. ותירץ, דבנידון דידן שאני, דהא שניהן חתמו על השטר, אלא דמספקא לן שמא נודייף, ולא בעינן אלא לגלויי מילתא בעלמא דעל שטר זה חתמו, ובהא ליכא גזרת הכתוב דהא לא חשוד לשקר.

דף קסד ע"ב

(ח) גמ', כך מנהגה של אומה זו כו'. כתב המאירי, דמשמע, דכל שטר הבא ממקום שנוהגין באותו מנהג תולין בו, אף שהיה אפשרות לתלות בדברים אחרים.

(ט) תוס' ד"ה בשנת פלוני, בתוה"ד, והיינו דפריך דלמא עברוהו וכו'. וכן ביאר בשיטה מקובצת בשם הר"ן, דחיישינן להכי לפי שמנהג היוונים היה להעמיד שר לזמן, ואחר כך מעבירים אותו ומעמידים אחר תחתיו, ופעמים חוזרים ומעמידים את הראשון, וארכן בלשון יון הוא שר, ומפני שהיה הדבר מצוי הקשו וליחוש, אבל כל שלא הוחזקו שהיו רגילים בכך לא חיישינן.

(י) גמ' שנה ראשונה קורין לו ארכן וכו'. ביאר הבן יהודע, שקורין כן לסימן טוב שיאריך על ממלכתו. ובשניה דקורין לו דיגון הוא מלשון "יודגו לרוב בקרב הארץ" כלומר יפרח וירבה בהצלחה בממשלתו.

(יא) גמ', הינא אחת דיגון שתיים. הקשה בשיטה מקובצת בשם הרא"ש, וכי יש לנו לחוש לכל הלשונות שבעולם ושמה הינא שתיים או שלש בשום מקום. ותירץ, דהוא הלשון שהיו רגילים בו בימיהם.

(יב) גמ', כלך מלשון הרע הזה. כתב החפץ חיים (כלל ד' בבאר מים חיים סק"ח), דמהכא מוכח דאפילו עבר אמילתא דרבנן שאמרו שאין ראוי לעשותו לכתחילה, מכל מקום מיקרי לשון הרע.

ז) **רשב"ם ד"ה אמימר אכשר**, בתוה"ד, ונראה בעיני דלגמרי מכשיר כו'. כתב **הקובץ שיעורים** (אות תרד), דצריך לומר דשיטת הרשב"ם דעד אחד בשטר מפיך קלא, דהא העד אחד שבעל פה אינו מסייעו להוציא הקול, והא דאין גובין בעד אחד היינו משום דאין לו נאמנות, ולכך במקום דעד אחד בעל פה מסייעו גובין ממשעבדי. וכתב, דלפי זה נראה, דאפילו אי ליכא אלא עד אחד בכתב, אם הלקוחות מודים שהמעשה אמת יכול לגבות מהם, אבל בכתב ידו, אפילו אם הלקוחות מודים אינו גובה ממשעבדי, דאין לו דין שטר לענין משועבדים. (ובזה תירץ קושית הרשב"א, מאי שנא עד אחד בשטר מכתב ידו, דבכתב ידו נאמן לומר פרעתי, משום שאין גובין בו ממשעבדי).

ח) **בא"ד**, שם. אמנם **הרמב"ם** (פ"ד מעדות ה"ה) כתב, דשניהם מצטרפים ונעשית מלוה בשטר, ואינו יכול לומר פרעתי. ודייק **הכסף משנה** מלשונו, דנעשית מלוה בשטר דוקא לענין שלא יוכל לומר פרעתי, אבל לא לטרוף לקוחות, דאף על גב דסתם קנין לכתיבה עומד, הני מילי כשנטל קנין בפני שנים, אבל הכא שלא נטל אלא בפני אחד לא. וכתב, דאף **דהטור** (בסימן נא), כתב בשם הרמב"ם דנעשה מלוה בשטר גמור, מכל מקום מה שכתבתי נראה יותר.

דף קסה ע"ב

ט) **תוס' ד"ה מה התם**, בסוה"ד, או שכתבו קרוב או פסול. הקשה **הקובץ שיעורים** (אות תריא), הא למאן דאמר דכתב סופר ועד כשר, הרי הסופר מתכוין להעיד, ואם כן כשהוא קרוב או פסול יבטל את כל העדות. ותירץ, דצריך לומר דאינו מכויין לעדות אלא כשהוא כשר, אבל כשהוא פסול לא.

י) **תוס' ד"ה הכא נמי**, בתוה"ד, ורשב"ם פירש פסול דאורייתא דלא גבי מבני חרי. העיר **הרש"ש**, דלפנינו **ברשב"ם בר"ה ומשני הא קמ"ל** איתא, דאינו גובה ממשועבדים. אכן עיין **בספר התרומות** (ש"ט ח"א סוף אות א), שהביא דברי הרשב"ם כמוכא בתוס'.

יא) **גמ', דשלחו מתם חברייהו רבני ירמיה כו**. כתב **בהגהות רבי יעקב עמדין**, דבכל מקום "שלחו מתם", היינו מבבל לארץ ישראל, ושמא ר' ירמיה בטר דאפקוהו מבי מדרשא שבארץ ישראל הלך לבבל, כדאשכחן גבי לוי, כדאיתא **בשבת** (נט: ו**בכתובות** קג:), דהרי רבי ירמיה מארץ ישראל היה ולכן נקרא גם שמו **רבי ירמיה**, ולפי זה הא דאמרין בסוף הסוגיא ד"עיללוהו לבי מדרשא", היינו שקראוהו לשוב לארץ ישראל ולחזור אל מקומו שהיה לו שם. אבל **הרש"ש** כתב, דיש למחוק תיבת "מתם" וכן ליתא לקמן, וליתא נמי **ברי"ף** (עו. מדפי **הרי"ף**) ו**ברא"ש** (סימן ח).

יב) **גמ', מהו שיבאו בית דין אצל בית דין ויצטרפו**. כתב **בעליות רבינו יונה**, דדוקא בית דין אצל בית דין, אבל אם יבואו שנים מבית דין זה ושנים מבית דין זה ודאי אין מצטרפים, לפי שאין שנים נעשים בית דין, ונמצא שהם צריכים להעיד בפני חבריהם על עדות העד, ושוב אין נעשים דיינים דאין עד נעשה דין, אבל השתא שפיר מצטרפים, דאין צריכים להעיד אלו לפני אלו.

יג) **מתני', וזוין מאה דאינון סלעין עשרין כו'**. ביארו **התוס' לעיל** (קה: ד"ה **פרושי קא מפרש**, דטעמא, דהאי דינא משום דאמרין פרושי קא מפרש, וכדאמרין פרושי קא מפרש, אוליגן בטר פחות שבלשונו. אך כתבו,

ב) **רשב"ם ד"ה אבק לשון הרע**, כגון נורא בי פלניא בערכין. כתב **החפץ חיים** (בהלכות לשון הרע כלל ט' סעיף ג' באר מים חיים הג"ה ד"ה מזה), דמה שלא הזכיר "נורא בי פלניא" בענין אבק, אף שכתב כן בכלל ב' ומקורו **מרשב"ם ושערי תשובה לרבינו יונה**. כי ראה לאחר מיכן דמשמעות ההגהות **מימוני** (בפרק ז' מדעות) ו**הסמ"ג**, דהווי לשון הרע גמור. ו**בחינושי הש"ס לר"י פיק**, הקשה על הרשב"ם דממה נפשך, אי לא מפיק בלישנא בישא שרי, ואי מפיק בלישנא בישא הוי עיקר לשון הרע. ועוד הקשה, אמאי לא פירש דאבק הוה כגון שלא יספר בשבחו של חברו.

ג) **גמ', רוב בגזל ומיעוט בעריות וכולן בלשון הרע**. ביאר **המהרש"א** (בחינושי אגדות), דקחשיב הכא ג' עבירות הללו משום דנתחלקו, האחד מצד הממון, האחד מצד הגוף, והאחד מצד הנשמה, הגזל הוא עבירת הממון, והעריות זו עבירת הגוף, ולשון הרע דעביד בדיבור, מעבירת הנשמה, ולכך רובן בגזל ומיעוטן בעריות, כי חביב עליהם הממון יותר מן הגוף, והכל בלשון הרע כי אין לך אדם ששומר נשמתו הטהורה כמו שנתנה לו נקיה אלא הוא מְאָבָקָה באבק לשון הרע.

ד) **גמ', כולוהו סבירא להו מראה מקום הוא לו**. כתב **הרשב"א** בשם **הראב"ד**, דהא דלא מני לרבי חנינא בן גמליאל, דאמר מקושר שכתבו עדיו מתוכו כשר שיכול לעשותו פשוט, בהדייהו, היינו משום דר' חנינא במילתא אחריתי פליג, דהוא איירי במקום שכותבין בשניהם, והוא אמר לסופר כתוב לי גט סתם, וכתב לו מקושר, והעדים חתמו מתוכו, דסבירא ליה אפילו הכי כשר, דכיון דנהיגו בתרווייהו ואיהו אמר ליה סתם, הרי יכול לעשותו פשוט שהוא מאוחר וכשר, אבל מודה ר' חנינא דאם אמר לו כתוב לי בפשוט יהא פסול, כיון דהסופר התחילו כמקושר ואף על פי שנהגו בשניהם. ודלא כרבן שמעון בן גמליאל דמכשיר אף בהאי גונא משום דמראה מקום הוא לו.

ה) **גמ', שם**. כתב **הרי"ף** (עו. מדפי **הרי"ף**), דלית הלכתא כחד מהנך תנאים דאביי אוקמיה לכולהו בשיטה אחת, ואין הלכה כשיטה. וכתב **הקובץ שיעורים** (אות תרט), דאביי דאמר כולוהו אית להו מראה מקום הוא לו, על כרחך סבירא ליה כשיטת רבה **בגיטין** (סה:), דפירש דלא פליגי רבי אליעזר ורבנן באומדנא אם מקפדת אם לאו, אלא אפילו אי ליכא קפידא דלא איכפת ליה, מכל מקום מיקרי שינוי בשליחותו, ולכך כולוהו בחד שיטתה דלא אכפת לן משינוי בשליחות כי האי גוונא, אבל לר' יוסף (שם), דפלוגתיהו בקפידא, אין ראייה דכולוהו בחדא שיטה, דמאן לימא לן שכל האומדנות שקולות. נולכאורה יש להעיר מהא דכתב **הרשב"ם לעיל** (עח: ד"ה **כולוהו סבירא להו**, וכן הוא **בתוס'** (שם) ד"ה **כולוהו סבירא להו**, (ובעוד דוכתי) דאף אי אמרינן "כולוהו סבירא להו", אינו בהכרח שאמרו דבר אחד ממש, ומסכימים זה לזה, אלא כולוהו בשיטה אחת. ולפי דבריהם אין הכרח דאביי סובר כרבה, דלעולם מצי סבר כר' יוסף ואף על פי כן חשיב לכולוהו בשיטה אחת. ואולי כונת **הקובץ שיעורים**, דאליבא ד**הרי"ף** דפסק שאין הלכה כוותיהו מוכח דאביי כרבה, ועיין **תוס' בבא מציעא** (טט.) ד"ה **אלא שיטה**. (א.ב.).]

ו) **רשב"ם ד"ה ורבי אליעזר מכשיר**, בתוה"ד, לטרוח וללכת בשבילה כו'. ציין **הרש"ש**, **דרש"י בגיטין** (סה.) ד"ה **מדעתיה מגרש** פירש, דמראה מקום שם תמצאנו.

לשון תחתון, דאמרינן דחזר בו מלשון הראשון. אבל כשהדיבור אחד, ואי אפשר לחלק ביניהם, יד בעל השטר על התחתונה. [נופקא מינה, היכא דאין לקיים שני הלשונות שבשטר ששני הלשונות סותרים כגון במנה ומאתיים, דלרשב"ם הולכים אחר לשון תחתון וכדין הסמוך במתניתין, מה שאין כן לשיטת הר"י מיגאש יד בעל השטר על התחתונה]. ועיין בספר התרומות (שער סח אות א), ובגידולי תרומה (שם ריש שער סח).

טו) רשב"ם ד"ה כתוב בו, בתוה"ד, דיד בעל השטר על התחתונה. העיר הרש"ש, דבגמ' לא אמרינן האי טעמא אמתניתין, ומשמע דאביי לא חידש זאת אלא לטעם הברייתא. וכתב, דנראה דבמתניתין בלאו האי טעמא דינא הכי, משום דלא שייך לומר בהיפך דליהוי מטבעות גדולות, דהא לא שכיחא, אבל דליהוי חסרים שכיחא, וכמו שכתב רש"י בבא מציעא (נא:): ד"ה כמה תהא הסלע. וכן בסיפא, על כרחך הכונה על סלעים חסרים שנחסרו שתות, דדרך להוציאם עדיין בתורת מטבע כדאיתא התם.

טז) תוס' ד"ה אימא נסכא, בתוה"ד, ותימא וכי נסכא פחותה כו' ומאי שנא כו'. בהגהות הב"ח (אות ז') גרס וביאר שהכל קושיה אחת. אבל בחוסן ישועות, גרס כלפנינו, וביאר דהו"ב קושיות, חדא וכי נסכא פחותה מאיסר כו', ועוד מאי שנא נסכא וכו'.

יז) בא"ד, ברישא הוי ליה לאקשווי ואימא פריטי. ביאר המהרש"א, דכיון שתפסת מועט תפסת, הוה ליה לאקשווי בתחלה ואימא פריטי, דהו"ב פחות אפילו מנסכא, ורק אחר דמשני באתרא דלא סגי כו' הוה ליה למפרך "ואימא נסכא" דעל כל פנים הוא פחות מדינר כסף.

דלשיטת רש"י בבא מציעא (קב:): ד"ה אי מהתם, דכשאמרינן פרושי קא מפרש אזלינן בתר לשון אחרון, בעינן לפרש טעמא דמתניתין, משום דרחוקין זה מזה ולא שייך לומר פרושי קא מפרש (כלומר רחוקים בהפרש הסכום). ובתוס' בבא מציעא (שם) ד"ה הוה אמינא כתבו, דאין לפרש דטעמא משום דרחוקים כל כך זה מזה על כרחך דהדר ביה, דאם כן היה הולך הכל אחר התחתון, כדתנן "כתב למעלה מנה ולמטה מאתיים הכל הולך אחר התחתון", אלמא היכא דלא שייך לומר פרושי קא מפרש אזלינן בתר האחרון, והניחו בקושיה על שיטת רש"י.

יח) רשב"ם ד"ה כתוב בו, בשטר מלוה זווים מאה וכו'. וכן כתב הנמוקי יוסף (עו: מדפי הרי"ף). ועל פי זה פירש, אמאי לא חילקה המשנה בדין זה בין כתב עליון לתחתון, כמו דבבסמוך דלעולם הולכים אחר כתב תחתון. דלא אמרו שהולכים אחר לשון האחרון, אלא כשיש שני ענינים ויש לילך או אחר לשון ראשון, או אחר לשון אחרון, דמסתבר לילך אחר לשון אחרון, כיון דאיכא למימר שחזר בו מלשון ראשון. אבל הכא שיש לקיים שני הלשונות, ולומר שנתכוון למאה זווים גרועים, אין מחלקים בין כתב עליון לתחתון. ומשמע, שכל הטעם שאין לו לבעל השטר אלא עשרים סלעים משום שיש לקיים שני הלשונות. אבל הר"י מיגאש פירש, שהטעם שאין לו לבעל השטר אלא עשרים סלעים משום שדבור אחד הוא, ואי אפשר לחלק ביניהם, וכיון שהדבריו סותרים זה את זה, יד בעל השטר על התחתונה. ולפי זה כתב, דהטעם דאין הולכים בזה אחר כתב תחתון, דדוקא כששני הדיבורים מחולקים וכל אחד מהם דיבור בפני עצמו, ואינו צריך לחברו, אזלינן בתר

הצטרף גם אתה ללומדי ה"דרג היוממי" בעיון!!!

זמני השיעור בדרג היוממי בעיון ע"י רבני הכולל בכל יום בין השעות 9:45-10:45 בבית המדרש "משכן אהרן" שע"י חניכי ישיבת פוניבז' מודיעין עילית ת"ז

יש אנשים שרוצים לעשות יד ושם לזכר עולם על נשמת אבותיהם ועושים להם מצבה של אבן וכו'...

יתנדב עבורו איזה ספר הצריך לרבים ללמוד בו, ויכתוב עליו את שמו, ובכל עת שילמדו בו יהיה לנחת רוח לנשמת הנפטר... (הח"כ באהבת חסד ח"כ בפט"ז)

כתובת המערכת: רח' שאגת אריה 17/25 קרית ספר מודיעין עילית. טל/פקס: 08-9741714 ©

למנויים, לתרומות, להנצחות ולכל ענין 050-4102442 Sbma@kavnaki.net

<http://www.shtaygen.co.il/?CategoryID=1124>